

Dossier

Llibres de no-ficció

Si aquest monogràfic s'hagués plantejat fa poc més d'una dècada el seu contingut hauria estat mancat de material, però els darrers anys el boom de l'àlbum de no-ficció ha estat tan evident que el Consell de Redacció de la revista va creure interessant dedicar-hi un dels seus números. Sigui pel motiu que sigui, els llibres de no-ficció han entrat al catàleg de moltes editorials i, fins i tot, hi ha segells que pràcticament només es dediquen a editar obres d'aquestes característiques. Per afrontar aquesta necessitat, però, hi ha hagut també autors que s'han especialitzat en aquest gènere, les llibreries hi han dedicat espai, les escoles n'han fet ús, els editors hi han vist sortida i, per tot plegat i més, els lectors estem encaterinats de l'àmplia oferta que podem aplegar a les nostres mans amb enfocaments, temes i formats molt diversos. Aquest dossier, doncs, vol oferir algunes pautes, valorar la situació del moment i copsar l'opinió dels diferents actors. Un dossier sense ficció, un dossier ben real.

OBRES DE FICCIÓ I NO-FICCIÓ: QÜESTIÓ DE MIRADA

Begoña Román Maestre

professora de Filosofia de la Universitat de Barcelona

Liliana d'Apel·les Mestres
(ING, 2018).

Fugint de la simplificació de les polaritzacions, i en línia amb el savi consell grec de «res en excés», defensaré de bon començament la suma, la complementarietat, entre la literatura de ficció i la de no-ficció: en la varietat està el gust. Tan important és el gènere descriptiu, analític, de la no-ficció, com l'evocador, suggeridor, de la ficció. El primer està sotmès a una metodologia pautada de corroboració amb els fets i a una recerca i documentació guiada per la brúixola de la veritat. El segon és el regne de la llibertat i la creativitat. Tot i que la veritat ens fa també lliures, si més no ens orienta.

La principal diferència entre ells és una qüestió de mirada. La paraula *respecte*, del llatí *respicere*, al·ludeix a mirar atentament. En la mirada de la no-ficció el respecte exigeix mirar atentament allò que passa o passà segons uns paràmetres pautats; cal encaixar els fets, aconseguir narracions amb el desig d'entendre causes i efectes. El seu és el camí de la lògica i el rigor, amb l'objectiu de la descripció i la discussió pública sobre uns fets, amb proposta d'idees, solucions o, senzillament, més reflexions. La mirada de la no-ficció és indispensable: ens mostra la realitat. Però quan la no-ficció pretén monopolitzar l'atenció i la raó; quan s'incentiva a llegir i formar-se només per descriure fets i tenir un bon coneixement, diagnòstics i tractaments, es descuida una altra mirada. Igualment es descuida l'altra mirada quan limitem la literatura de ficció al mer entreteniment. Cal mirar atentament la realitat, però també els seus límits. Quan no fem la suma, tots hi perdem.

La no-ficció perd per la seva impossibilitat de respondre les grans preguntes. Sap que més enllà de la ignorància que intenta combatre sempre hi ha l'ignot: allò que no sabrem mai i que no es deixa capturar en els esquemes de la lògica, el rigor científic i la connexió de causes i efectes. Davant allò ignot, la

...

- no-ficció ha de cedir el pas a l'altra mirada. La literatura de ficció se les veu amb les qüestions que s'escapen d'aquella mirada i l'esquiven, pensa en i des dels marges d'aquella. La literatura de ficció obre la mirada (i amb la mirada, la ment i la sensibilitat), trenca motlles de mètodes i causes per pensar alternativament. La mirada des de la ficció no és només d'entreteniment (benvingut és); va a la recerca d'una comunitat que no és la del sentit comú. És una comunitat que connota més que denota; sense tanques ni pautes rígides, la seva brúixola no és la veritat. La ficció ve a inventar, a pensar altrament de la mà de la boja de la casa. No toca de peus a terra, s'enlaira amb les ales de la imaginació, no aclareix incògnites, però eixampla horitzons fent volar coloms. I al prendre distància, en la seva verticalitat, des d'aquests altres llocs pels quals transita la no-ficció, ens interpella. Des dels marges de la realitat i el sentit comú, la ficció busca la llibertat, i per això li és més propi, mai exclusiu (hem dit que fugim de les polaritzacions), el pensament crític. En la ficció es pensa en la recerca de complicitats diverses, d'una companyonia en el pur plaer d'imaginar, d'enlairar-se intel·lectualment, d'extasiar-se sense més. Ja no és el plaer de conquerir o descobrir, és el de somiar i especular.

Tot ensenya, de tot s'aprèn. Totes dues mirades mereixen un esforç. Però de la ficció diria que s'aprenen millor altres capacitats. Per exemple, l'empatia. Posar-se al lloc d'altres significa imaginar-se allí, viure com si em passés a mi. I la ficció em permet, en viure vides d'altres, comprendre els seus motius, les seves raons i les seves creences, que ja sé que no són les meves ni de lluny. Em permet, més que entendre les seves causes i circumstàncies, comprendre l'altre i poder abastar-lo i abraçar-lo. La ficció, a més, ens reconcilia amb la nostra condició humil i vulnerable. Ens recorda que no ho podem controlar i preveure tot. En la ficció ens deixem portar per on vol l'autor. La ficció bona ens trastoca, i al sortir de la zona de confort on tot està controlat, ens atrau.

Necessitem les dues literatures, hem de viure en la no-ficció i alhora hem de somiar que pot ser d'una altra manera, perquè si més no és bonic senzillament imaginar-ho i compartir-ho. En això rau la utilitat d'allò inútil, en el fet que acull, comunica, uneix en el plaer de mirar diferent i així donar idees de transformació radical. En efecte, la veritat ens farà lliures, sí, però també ho fan la imaginació i la bellesa, perquè d'elles sortiran el desig i la passió per començar altres coses.

L'ésser humà està exposat, i quan decideix cercar aixopluc és cabdal disposar de ciència, d'anàlisi, de previsió, per apropiari-se de la realitat orientant-se i adaptant-s'hi. Però si només mirés així, la pregunta el desbordaria: i ara què? I com que la incertesa és radical i mai ningú ho pot saber tot, malgrat que no pot disposar de la realitat a la seva voluntat, en això mateix rau la possibilitat de trobar un sentit. Llegim, analitzem la realitat i contemplem la bellesa per trobar raons. Unes vegades per adaptar-se a la realitat i pair-la, d'altres per rebutjar-la i canviar-la. No tot encaixa, però som animals enigmàtics que podem sorprendre'ns i sorprendre creant i destruint món. Llegim i contemplem per entendre i comprendre, però també per acceptar que no tot s'entén, ni tot es comprèn. I en aquesta acceptació i finitud trobem joia, una joia d'un tipus que només comparteix qui sap mirar atentament de diverses maneres. Unes vegades la realitat supera la ficció, i d'altres és la ficció qui, imaginant realitats, ens ajuda, transcendent-les, a crear-la recreant-nos. •

